

University of Groningen

De Pavarotti's van de analytische filosofie

Kuipers, Theo .A.F.

Published in:
Filosofie Magazine, vol. 2 (8), 36-39

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1993

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Kuipers, T. . A. F. (1993). De Pavarotti's van de analytische filosofie. *Filosofie Magazine*, vol. 2 (8), 36-39, 2(8), 36-39.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

ANALYTISCH

De Pavarotti's van de analytische filosofie

Bijna 25 jaar geleden publiceerde Frits Staal het geruchtmakende essay *Zinloze en zinvolle filosofie*. Het was een aanval op de in Nederland en België populaire Duitse en Franse fenomenologie en hermeneutiek en een pleidooi voor de Anglo-Amerikaanse zogenaamde analytische filosofie. Juist met analytisch-filosofische middelen was volgens Staal duidelijk te maken dat de continentale filosofie letterlijk zinloos was.

Inmiddels zijn we een kwart eeuw verder en kunnen we opnieuw de balans opmaken. De tijd is rijp voor een boedelscheiding tussen echte en onechte analytische filosofie.

DOOR THEO KUIPERS

In de hedendaagse populaire filosofische literatuur staan met name Quine, Putnam, Davidson en Rorty bekend als erfgenen van de analytische filosofie. Zij zijn de manmoedige helden die de grenzen van deze filosofie hebben laten zien en niet schuwen over die grenzen heen te gaan. Met hun intellectuele en publicitaire gaven, in stilistisch, retorisch en organisatorisch opzicht, trekken ze de aandacht van het intellectuele publiek. De vraag is of wat zij doen nog analytische filosofie mag heten.

Zonder te ontkennen dat Quine, Putnam en Davidson ook heldere, originele en verdedigbare stukken hebben geschreven, waar de analytische filosofie trots op kan zijn, schrijven zij en ook bijvoorbeeld Rorty vaak zo vaag, onduidelijk en ondoordringbaar dat zij ruimschoots kunnen wedijveren met de om hun duisterheid zo gewraakte continentale filosofen. Het is dan ook niet verrassend dat deze vier heren langdurige bindingen hebben met de continentale

filosofie. Zij zijn al enkele decennia gevierde gasten op conferenties over bijvoorbeeld Hegel, Foucault en Derrida, waar zij worden gezien als degenen die eindelijk van binnenuit het licht gebracht hebben in de analytische filosofie.

DE VRAAG IS OF WAT RORTY DOET NOG ANALYTISCHE FILOSOFIE MAG HETEN

Hoewel alom het beeld heerst dat Quine c.s. de analytische traditie voortzetten, is dat geenszins het geval. In feite wordt die traditie voortgezet door veel minder aan de openbare weg timmerende figuren als Goldman, Jeffrey, Hintikka, Kim, Kripke, Lewis, Niiniluoto, Sen, Skyrms, Suppes, Rawls, Thagard en Weingartner.

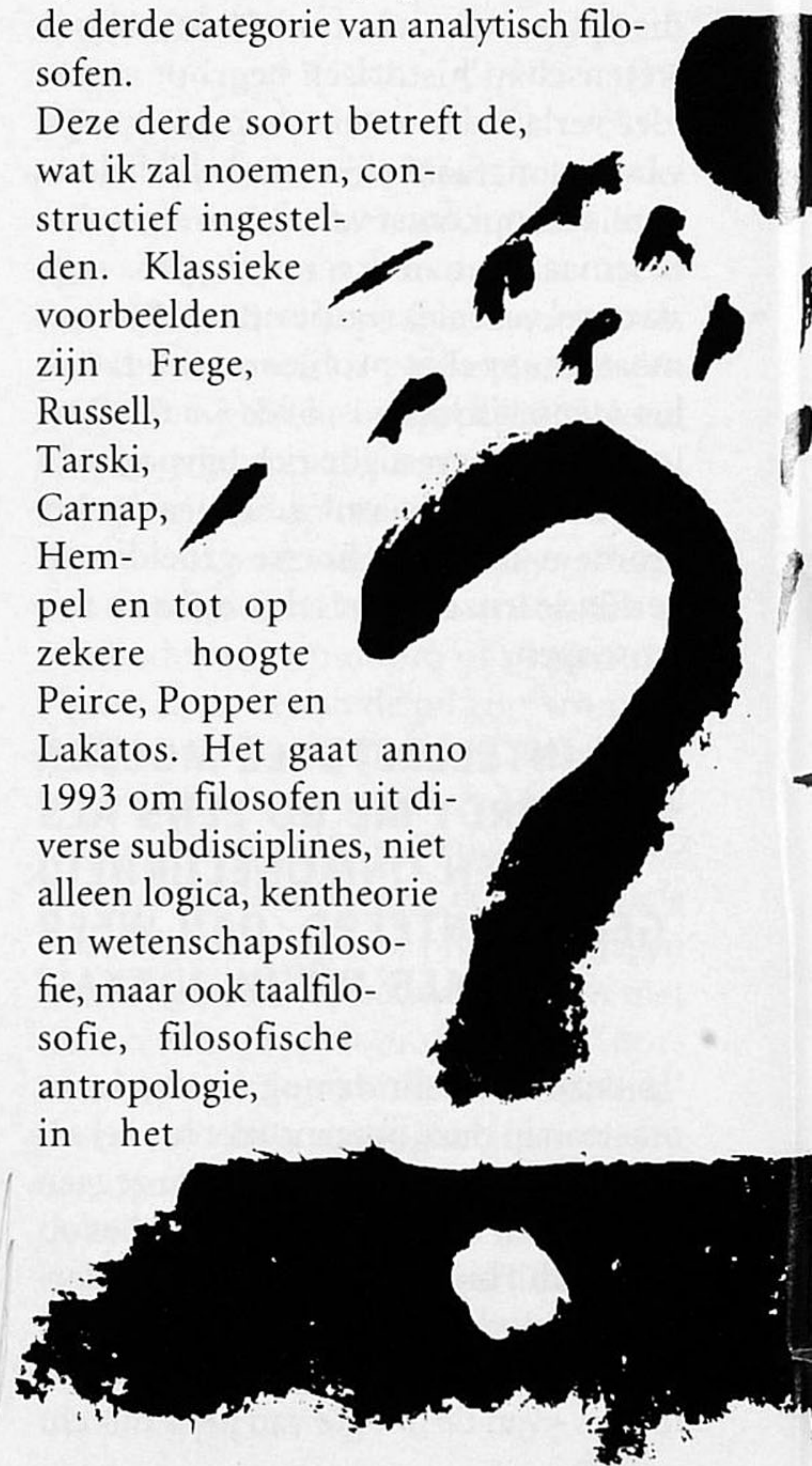
Literaire wending

Ruwweg zijn er vanaf het begin drie soorten analytisch filosofen te onderscheiden. Ten eerste zijn er de liefhebbers van onoplosbare problemen. Wittgenstein (II) was in zekere zin de eerste van deze soort, maar Quine c.s. hebben aan zijn aanpak een de(con)structieve wending gegeven. Hun doel lijkt primair om problemen zo te formuleren dat een heldere oplossing onmogelijk is. Dat is dus iets anders dan alleen maar kritische vraagtekens zetten. Vraagtekens zetten behoort iedere filosoof te doen om zich vervolgens te richten op oplosbare herformuleringen van het probleem. Dat laatste lijkt echter ongeveer een doodzonde. Deze destructieve wending blijkt goed samen te gaan met wat ik, indachtig de 'linguistic turn' en de 'pragmatic turn', de literaire wending zou willen noemen. Hiermee bedoel ik dat, bij de keuze tussen een heldere maar minder literaire en een literaire maar minder heldere formulering de voorkeur veelal uitgaat naar de laatste. Van streven naar

helderheid, eens het handelsmerk van de analytische filosofie, is bij deze auteurs steeds minder sprake. Ze geven dan ook vooral aanleiding tot veel geschrijf over hun mogelijke bedoelingen en niet tot het verder ontwikkelen van hun kernideeën, met ondogmatisch respect voor de bedenkers.

Ten tweede zijn er de filosofen van de gewone taal. In de oorspronkelijke Oxford-Cambridge vorm zijn ze bijna uitgestorven, maar het onderzoek naar de semantiek van de natuurlijke taal dat eruit is voortgekomen bloeit als nooit tevoren. Daarbij staan toepassing van logica en cognitieve psychologie centraal. De moderne filosofen van de gewone taal zijn daarmee feitelijk gaan behoren tot de derde categorie van analytisch filosofen.

Deze derde soort betreft de, wat ik zal noemen, constructief ingestelden. Klassieke voorbeelden zijn Frege, Russell, Tarski, Carnap, Hempel en tot op zekere hoogte Peirce, Popper en Lakatos. Het gaat anno 1993 om filosofen uit diverse subdisciplines, niet alleen logica, kentheorie en wetenschapsfilosofie, maar ook taalfilosofie, filosofische antropologie, in het

bijzonder de 'philosophy of mind', ethiek, sociale filosofie en ontologie/metafysica. Aan de voorbeelden die ik al eerder noemde voeg ik uit drie opeenvolgende generaties één voorbeeld van internationale allure uit Nederland toe: Beth, Barth en Van Benthem. De troef van dit type analytisch filosofen is nog altijd *explicatie van begrippen en intuïties, zo mogelijk geleid door specifieke ideeën en wetenschappelijke bevindingen*. Toegegeven, zeker de buitenlanders zijn nauwelijks bekend bij het in filosofie geïnteresseerde publiek, maar de vraag is of de uiteindelijke betekenis van hun werk in de geschiedenis van de filosofie minder zal zijn dan die van de vier genoemde Amerikaanse filosofen die in Nederland en Vlaanderen worden bewonderd.

Filosofen van de derde soort spreken regelmatig met enige afkeer over de literaire wending. Dat kan gemakkelijk worden uitgelegd als jaloezie, ware het niet dat de

meesten weinig pogingen doen om anderen dan hun vakgenoten te bereiken. Zij hebben allen gezag verworven door op constructieve wijze ideeën uit te werken en voelen zich dus niet genoodzaakt bij te dragen aan de grote intellectuele industrieën: het becommentariëren en bewieroken van de helden die de analytische filosofie geïnjecteerd hebben met niet-analytische affiniteiten en literaire pretenties.

Gangmaker

Dat deze constructief ingestelde analytisch filosofen niet veel van Quine, Davidson en de hunnen moeten hebben, blijkt zelden uit de vaktijdschriften of de media. Het is meer iets voor de wandelingen en de eettafel bij bezoeken aan congressen. Daar vermaken zij zich regelmatig met het afgeven op niet-constructieve collega's, zoals opera-fijnproevers op Pavarotti. Maar dat is moeilijk om uit te leggen aan anderen, zeker nu de postmodernistische geest door de media

'Popper is...wel moeilijk, maar niet duister, zoals Wittgenstein. Hij is banaler, maar op de manier dat een wetenschappelijk onderzoeker banaler is dan een orakel.'

Rudy Kousbroek, *Einsteins poppenhuis. Essays over filosofie*, 1990, blz. 128.

waart. Eigenlijk zou een nieuwe Staal met een degelijk en uitvoerig betoog moeten komen. Ik wil hooguit proberen als, flink chargerende, gangmaker te fungeren. Ik zal mijn argumentatie beperken tot het aanduiden van vier voorbeelden.

1. Neem een berucht thema van Quine: de onbepaaldheid van vertalingen. In *Word and Object* van 1960 schetst Quine een

ILLUSTRATIE: ARIANNE FABER

gedachtenexperiment: een cultureel antropoloog probeert een voor hem onbekende taal te begrijpen door de taaluitingen aan de hand van het gedrag van de sprekers te vertalen in zijn eigen taal. Quine meent dat het in beginsel onmogelijk is te bepalen of het woord 'gavagai' nu verwijst naar een konijn of naar een 'undetached rabbit part'. Hoewel Quine abstractere bedoelingen met het voorbeeld heeft, wordt het begrijpelijkerwijs vaak als volgt geïnterpreteerd: 'Quine heeft laten zien dat perfecte vertaling en dus communicatie onmogelijk is'. Welnu, dat perfecte vertaling en perfecte communicatie onmogelijk zijn, is een plausibele stelling, die echter eerder om een logische dan om een empirische onderbouwing vraagt. Als men echter het laatste nastreeft dan is het niet erg geloofwaardig dat men Quine's specifieke empirische argumentatie in termen van 'stimulus-betekenis' kan waarderen. Daarvoor moet men namelijk een extreem behaviorist zijn en vinden dat de cognitieve psychologie alleen maar onzin heeft geproduceerd. Zeker voor kringen waar Quine, door toedoen van Davidson en Rorty, zo populair is geworden, lijkt het onaannemelijk dat men zulke standpunten daadwerkelijk wil onderschrijven.

2. Davidson heeft met zijn veel geciteerde essay *On the very idea of a conceptual scheme* (1974) ook weinig verheldering gebracht in het door Kuhn en Feyereabend - die zich niet als analytisch filosoof affichereren! - gelanceerde idee van incommensurabele paradigma's waarmee op verschillende manieren naar de werkelijkheid zou kunnen worden gekeken. Ten eerste doet Davidson geen enkele poging helder te onderscheiden tussen taal en bijbehorend conceptueel schema enerzijds en ware en onware beweringen (theorieën) geformuleerd in die taal anderzijds. Ten tweede valt op dat Davidson geen enkele aandacht besteedt aan de verschillende talen en schema's waarmee bijvoorbeeld natuurkundigen, scheikundigen en biologen 'dezelfde werkelijkheid' benaderen. Wie dan beweert er door Davidson van te zijn overtuigd dat je niet kunt onderscheiden tussen conceptuele schema's en een ongeconceptualiseerde werkelijkheid, moet deze conclusie wel erg graag willen trekken.

3. Putnam, bekend om zijn herhaalde dramatische bekeringen tot heel andere

inzichten - die vervolgens ook door al zijn adepten worden overgenomen -, heeft in zijn artikel *Realism and reason* (1976) een omslag van 'metafysisch realisme' naar 'intern realisme' bekend gemaakt. Volgens het nieuwe realisme, dat spoedig veel geïmponeerde volgelingen kende, is een bewering waar als deze 'onder ideale omstandigheden rationeel aanvaardbaar' is.

In beleefde bewoordingen legt Goldman in zijn *Epistemology and Cognition* (1986) uit dat Putnam onnodig veel verwarring heeft gesticht door zijn nieuwe, epistemisch-geladen opvatting over waarheid ook realisme te noemen. Goldman stelt voor om niet-epistemische waarheidsopvattingen vormen van realisme *sans phrase* te noemen en Putnam's intern realisme een vorm van anti-realisme. Ter motivatie van dit voorstel legt hij nog maar eens geduldig het onderscheid uit tussen waarheidsdefinities en waarheidscriteria: de laatste zijn onvermijdelijk epistemisch, de eerste niet.

4. Het laatste voorbeeld betreft het idee van absolute waarheid. Mede op gezag van Rorty c.s. hebben allerlei niet-analytisch filosofen ontdekt dat er geen absolute waarheid bestaat. Dat is rijkelijk laat, maar erger is de suggestie dat ook, of zelfs bij uitstek de analytische filosofie zoiets als absolute waarheid vooronderstelt. De analytische filosofie is eerder doortrokken van een allergie voor welk substantieel waarheidsbegrip dan ook, vanwege de angst dat daarmee vroeger of later absolute waarheden in huis worden gehaald.

DE VRAAG RIJST OF ER NOG WEL ECHTE ANALYTISCHE FILOSOFIE IS

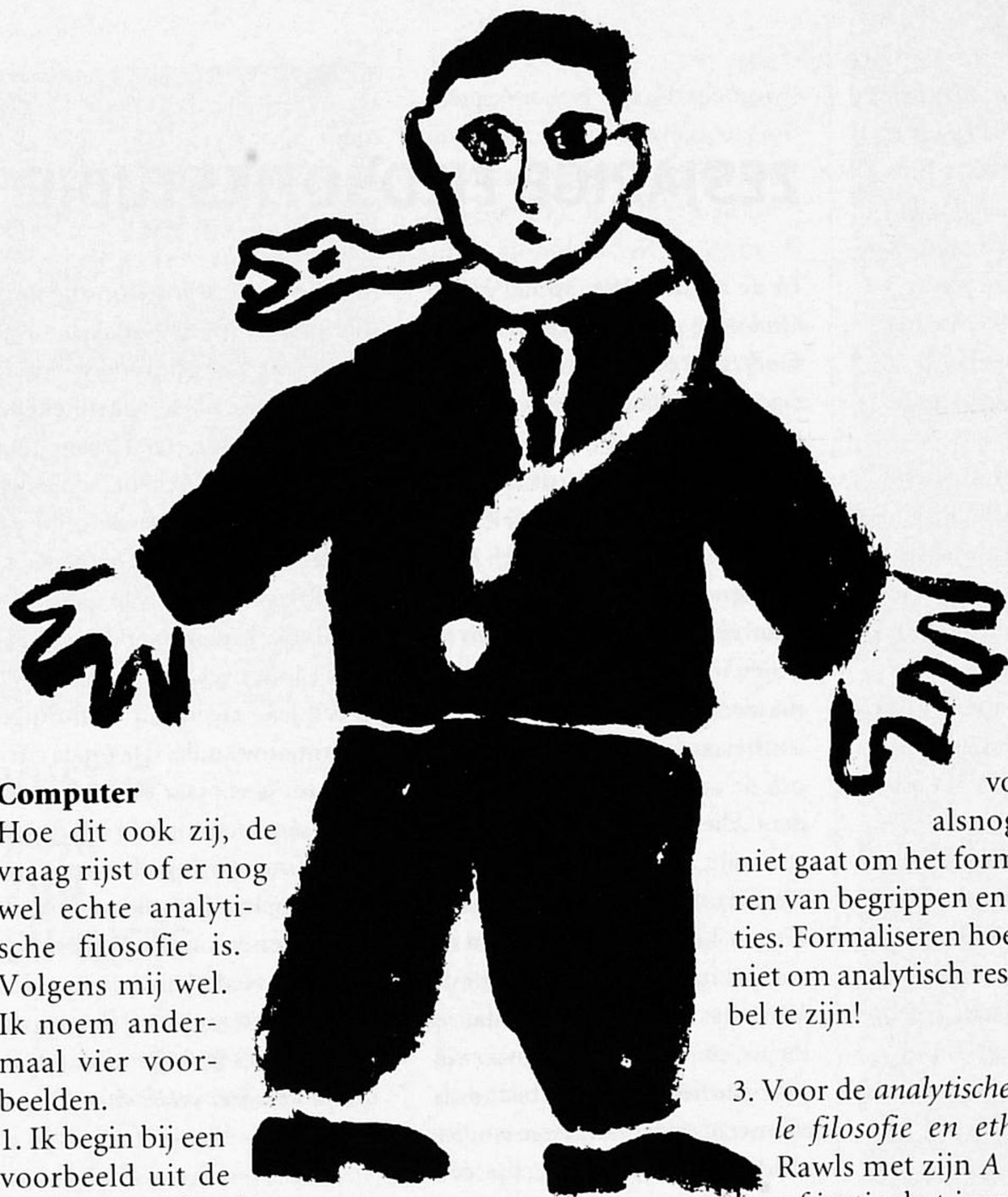
Hoe dit ook zij, Rorty heeft met het boek waarmee hij bekend werd, *Philosophy and the mirror of nature* (1979), op ten minste twee manieren duidelijk gemaakt weinig van analytische filosofie begrepen te hebben. Sinds Tarski's semantische waarheidsdefinitie is er onder analytische filosofen overeenstemming over de stelling dat waarheid een functie is, in de wiskundige betekenis, van taal en werkelijkheid. Eenvoudig gezegd, (objectieve) waarheid betreft altijd bepaalde zinnen van een vooraf gespecificeerde en geïnterpreteerde taal. Welke zinnen precies waar zijn, hangt af van de (noodzakelijkerwijs in een meta-taal gerepresen-

teerde) werkelijkheid. Als er verschillende talen in het spel zijn, zijn er dus evenzovele (verzamelingen) waarheden. Dat wil niet zeggen dat er geen relaties tussen die talen en hun waarheden bestaan of dat de ene taal geen interessantere waarheden op kan leveren dan de andere. Maar het idee dat er een soort absolute waarheid is buiten de taal om, wel te onderscheiden van het idee van (talige) objectieve waarheden, is vanuit constructief analytisch perspectief ondenkbaar.

Dit brengt mij op het tweede blik van Rorty's onbegrip van analytisch denken. Het is zeker verdedigbaar dat een deel van de geschiedenis van de kentheorie sinds Descartes gekarakteriseerd kan worden met behulp van de spiegel-metafoor. Maar Rorty's specifieke claim dat dat in het bijzonder ook voor de analytische filosofie zou gelden, is nergens op gebaseerd en gelukkig eenvoudig te weerleggen. Volgens vrijwel alle analytische filosofen is de werkelijkheid ongeconceptualiseerd, en het spiegelbeeld dus ook. En kennis te zien als ongeconceptualiseerde afspiegeling van de ongeconceptualiseerde werkelijkheid kan toch niet de bedoeling zijn.

Zoals gezegd, het probleem is niet dat de vier populaire filosofen alleen maar banaliteiten of onzin hebben neergeschreven. Het gaat erom dat ze zeker geen goede voorbeelden van analytische filosofen zijn, al denkt men van wel. Een heldere, constructieve aanpak is niet hun sterkste kant, zoals ik met de vier voorbeelden heb trachten te illustreren. De vraag is interessant of er een verband is tussen hun stijl van filosoferen en hun opvattingen over taal. Hintikka benadrukte onlangs dat filosofen als Wittgenstein en Quine als het ware gevangen zitten in de opvatting dat taal een universeel medium is, waardoor het spreken over taal en waarheid noodzakelijk een krampachtige bezigheid wordt. Veel andere analytisch filosofen gaan volgens Hintikka veel eerder uit van de modeltheoretische opvatting over taal waarbij deeltalen, ter karakterisering van bijbehorende typen van modellen, en taalniveaus als vanzelfsprekend onderscheiden worden. Vanuit dat perspectief is spreken over taal niet wezenlijk moeilijker dan het maken van gereedschap met ander gereedschap.

Computer

Hoe dit ook zij, de vraag rijst of er nog wel echte analytische filosofie is. Volgens mij wel. Ik noem andermaal vier voorbeelden.

1. Ik begin bij een voorbeeld uit de *wetenschapsfilosofie* dat aansluit bij de kritiek op het viertal. In de explicatie van het begrip waarheidsgelijkenis, dat vaak verward is met het waarschijnlijkheidsbegrip, zijn fascinerende ontwikkelingen gaande waarbij klassieke ideeën over dit onderwerp voor het eerst op een heldere manier worden aangepakt. Het zijn juist analytici zoals Niiniluoto en Wein-gartner, die het gedachtengoed van Popper in vruchtbare banen blijken te leiden. De ironie wil dat daarbij onvermijdelijk blijkt dat de falsificationistische methodologie van Popper niet erg efficiënt kan zijn voor waarheidsbenadering.

2. In de *philosophy of mind* - nog altijd de hoofdmoot van de analytische filosofische antropologie! - wordt op buitengewoon scherpzinnige wijze geprobeerd greep te krijgen op het lichaam-geest probleem. Explicatie van het begrip bewustzijn staat momenteel centraal. Men laat zich daarbij leiden door de computer-metafoor (Dennett) of door de alledaagse bewustzijnservaring (Searle), en voorts door recente wetenschappelijke ontwikkelingen op het gebied van de biologie, psychologie en de Artificial Intelligence. Opvallend is dat het hier -

voor-
alsnog? -

niet gaat om het formaliseren van begrippen en intuïties. Formaliseren hoeft dus niet om analytisch respectabel te zijn!

3. Voor de *analytische sociale filosofie en ethiek* is Rawls met zijn *A theory of justice* het inmiddels

klassieke voorbeeld. Van recentere datum is de inzet van de beslissingstheorie en speltheorie voor de bestudering van klassiek filosofische problemen als het ontstaan van normen en altruïstisch gedrag en, algemener, de voorwaarden voor conflict- en samenwerkingsstrategieën. Het werk van bijvoorbeeld Sen en Skyrms is hier baanbrekend.

4. Tot slot weer een voorbeeld uit mijn 'hoofdvak', de wetenschapsfilosofie. In de zogenaamde *computationele* wetenschapsfilosofie zijn computerprogramma's ontwikkeld die wetten kunnen herontdekken, zoals de wetten van Galilei en Kepler. Ze zijn gebaseerd op het kernidee over probleemoplossen in het Artificiële Intelligentie onderzoek. Ze doorbreken het klassieke taboe van wetenschapsfilosofen op de zogenaamde 'Context of Discovery', en wel ongehinderd door de indrukwekkende argumentaties waarmee betoogd is dat 'ontdekken' zich niet leent voor systematische methodes. Het werk van Simon c.s. en Thagard op dit gebied getuigt van veel, ondogmatisch, analytisch vernuft.

Overtuigingskracht

Bewust heb ik geen typische voorbeelden van analytisch-filosofische onderwerpen gekozen. Zoals we gezien hebben is het kennelijk een risico van de analytische filosofie dat ze haar eigen methode uit het oog verliest als men zich op onderwerpen richt die ook of juist buiten de analytische filosofie van belang worden gevonden. Het andere risico, waar helaas niet verder op ingegaan kan worden, is dat ze steriel wordt door onderwerpen te kiezen waarvan het moeilijk is aan niet-analytici uit te leggen waarom ze zo belangrijk zijn. De grootste (overtuigings)kracht van de analytische filosofie ligt mijns inziens dan ook in het trotseren van het eerste risico met behulp van de stelregel dat echt belangrijke, niet typisch analytisch-filosofische problemen en ideeën het verdienen in constructief-analytisch zin te worden onderzocht.

*Theo A.F. Kuipers is hoogleraar wetenschapsfilosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen.
Met dank aan Jeanne Peijnenburg*

Obligaties Filosofie Magazine

Filosofie Magazine wordt uitgegeven door de Utrechtse Stichting Filosofie. Deze stichting heeft april jl. een obligatielening onder haar lezers uitgeschreven om de uitgave van *Filosofie Magazine* te kunnen garanderen. De actie was een succes. Tientallen mensen en organisaties betuigden hun steun. *Filosofie Magazine* blijft behouden, maar alle financiële hulp is nog steeds welkom. Een obligatie kost f 1000,-. Er zijn nog obligaties beschikbaar.

Lezers die *Filosofie Magazine* willen steunen en een obligatie willen kopen, kunnen voor informatie schrijven naar Postbus 1056, 3500 BB te Utrecht, of bellen met tel. 31-(0)30-961350.

De redactie